

Sámediggi
Sámedigge
Sámedigge
Saemiedigkie

Lägesrapport från Samiskt språkcentrum
De samiska språken i Sverige 2017

© Saemiedigkie/Samiskt språkcentrum 2018

Omslagsbild: Unga språkinspiratörer i projektet #instagiella/#instagiella/#instagiälla/#instagiele under filminspelning. Foto: Miliana Baer/Samiskt språkcentrum.

ISBN 978-91-983502-8-9

INNEHÅLL

Förord	4
Slutsatser	5
inledning	9
1. I vilken grad språket förs över till nästa generation	11
Förskolan	11
2 och 3. Antalet och andelen talare inom hela populationen	12
4. I vilka domäner och i vilken utsträckning språket används	12
Litteratur	13
Bágo čálliid siebrie	13
Saemiedigkies kulturnämnd	14
Statens kulturråd	15
Institutet för språk och folkminnen	16
Utblick litteratur	16
Island	16
Norge	17
Sverige	18
Händelser i Sápmi	18
Språkspärrskurs Mijjeh doestebe! Mii duastat! Vi vågar! – Vuoltjeren tjielte	18
5. I vilken grad språket används inom nya domäner	19
Projektet #instagiella/#instagiella/#instagiälla/#instagiële	19
#Digigiella17	20
Sámediggi válga	20
6. Vilka förutsättningar för språkundervisning som finns	21
Modersmål samiska i Skolverkets statistik	21
Fjärrundervisning	23
Samisk utbildning – dags för en omstart	23
Läroplanerna för Sameskolan stöder inte funktionell tvåspråkighet	25
Sámij áhpadusguovdásj	25
Bidrag till korttidsstudier	26
Samiska på universitet	26

Stipendier för studier i samiska	27
Händelser i Sápmi	28
”SAMISKAN – DET SVIKNA SPRÅKET”	28
Giellabiessi-Giellabiesse-Giällabiessie-Gielebiesie.....	30
Samisk utbildningsdag i Lusspie	31
Kompetensdagar förskola	32
7. Språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället	32
Rådgivande kommittén för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter	32
Riksdagsseminarium, Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma	33
Samrådsmöte om språk	33
NOU 2016:18 Hjertespråket – forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk	34
Händelser i Sápmi	34
Elever förbjöds tala samiska på skolan - igen	34
Minoritetsspråkspriset.....	34
8. Hur gruppens egna attityder är till det egna språket.....	35
Händelser i Sápmi	35
SPR:s ungdomskonferens, tolkning i Tråante	35
Sameblod	36
Sáminuorra - jahkečoahkkinparlör.....	36
Giron sámi teáhter: CO	37
WRHC	37
Elsa Laula, barnradio based on a true story.....	37
Arbete med och inspelning av ”Samernas tid”	38
9. Vilket språkmaterial det finns för språket	38
Händelser i Sápmi	39
Giellagáldu	39
Slutord	40
Bilaga 1. Ortnamn på samiska.....	41

FÖRORD

Saemiedigkie, Samiskt språkcentrum har i uppdrag "... att utveckla och stimulera ökad användning av det samiska språket" och "Sametinget ska bidra till det samiska språkets användning och ställning i samhället, framför allt i de traditionella områdena, enligt regleringsbrev för Sametinget¹. I uppdraget ingår också att lämna en lägesrapport om situationen för det samiska språket och redovisa resultat av det samlade språkarbetet.

De samiska språken är värdefulla neutrala identitetsmarkörer och är liksom kolten betydelsefull för den samiska självkänslan och identiteten och som utgörs utifrån självidentifikation. Att återta och förmedla språken till nästa generation är en utmaning men också en av grundpelarna för att stärka samiskans användning och ställning i samhället.

Att ungdomar har intresse för de samiska språken bekräftades under den förra språkkampanjen och som en fortsättning har det under detta år återigen påbörjats ett nytt ungdomsprojekt. Sju samiska ungdomar har engagerats som språkinspiratörer med fortsatt inriktning mot sociala medier.

Fastän världen präglas av språklig mångfald så är det ledsamt med negativa attityder och brist på förståelse från den omgivande befolkningen när det gäller att se hur de samiska språken även är berikande för Sverige.

Marie Louise Allas

Saemiedigkie

Avdelningschef

Språkavdelningen

Ingegerd Vannar &

Sylvia Sparrock

Saemiedigkie

Arbetsledare

Samiskt språkcentrum

¹ <https://www.sametinget.se/111033>

SLUTSATSER

Det finns en ökad medvetenhet och ett ökat intresse hos oss samer att bibehålla och lära sig de samiska språken, men fortfarande återstår många utmaningar innan de samiska språken accepteras, antalet talare ökar och möjligheten att läsa och skriva vårt modersmål blir en del av vår vardag och norm. Två stora statliga utredningar föreslår förbättringar för nationella minoriteter och minoritetsspråk. Behovet att anta högre utmaningar för urfolksspråket samiska kvarstår dock. Saemiedigkie strävar efter en samisk språklag, som ska ersätta andra lagar som reglerar samernas språkliga rättigheter. Saemiedigkie, som enligt sametingslagen leder det samiska språkarbetet, har antagit en vision och språkpolitiska mål. Nu är det dags och nödvändigt att införliva internationella urfolksöverenskommelser som Sverige har antagit. Samernas språkliga rättigheter behöver säkerställas och regleras i en samisk språklag.

Språklag och stipendieordning

2017 uppmärksammade Saemiedigkie språknämnd regeringen på behovet av en stipendieordning för unga vuxnas och vuxnas studier i samiska. Att återta språket bör inte belasta enskilda individer ekonomiskt eftersom det var den svenska staten som genom sin försvenskningsspolitik gjorde så att samerna förlorade sina språk. En stipendieordning kommer också att bidra till att öka antalet lärare i samiska för barn, unga och vuxna.

Samiska i förskola och skola

Fler barn behöver mer samiska i förskolan, som är samhällets allra bästa verktyg för att vara med och skapa och utveckla nya talare. En genomgång av Skolverkets och Sameskolstyrelsens siffror för grundskolan visar att alltför få bedöms vara berättigade till att studera samiska som modersmål. Av dem som syns i statistiken erbjuds samiska endast till en tredjedel av de elever som går i skolor som saknar samarbete med Sameskolstyrelsen. Det är marginellt något fler än för fyra år sedan. De siffror som finns är otillräckliga och av allt att döma underskattas berättigandet och behovet av undervisning i samiska som modersmål.

Litteratur

När ska de samiska barnen på svensk sida kunna välja sagobok på samiska lika enkelt som kusinerna på norsk och finsk sida? Sakta växer arbetet för och med samisk litteratur också i Sverige. Vi har mycket att lära av bland andra Norge och Island i det konkreta arbetet att lyfta litteratur på små språk. Att revitalisera samiskan genom litteraturen är ännu inte en reell väg framåt. Att den nybildade skribent- och författarföreningen Bágo čálliid siebrie nu bygger upp ett samiskt författar- och litteraturcenter kan bli starten på en ökad samisk litteraturutgivning.

#Sámásmuinna2 #Instagiella

Målgruppen ungdomar och unga vuxna har bevisligen ett intresse för språk. Det har projekten #Sámástamujna2 och pågående projekt #Instagiella bekräftat genom sin närvaro på sociala medier.

Med riktade insatser och kontinuerliga aktiviteter är #Instagiellaprojektet redo att inspirera fler ungdomar.

Giellagáldu

Våren 2018 avslutas det samnordiska språkprojektet Giellagáldu som bedrivits som ett interregprojekt. En snar fortsättning är nödvändig för det samnordiska språkvårdsarbetet. Sápmi och de samiska språken behöver och förtjänar ett permanent organ som Giellagáldu, precis som majoritets-språken i Norden har sin professionella språkexpertis.

LOAHPPAJURDAGAT

Mis sápmelaččain lassána beroštupmi ja diđolašvuotta sealluhit ja oahppat sámi gielaid, muhto ain leat olu hástalusat ovdalgo sámi gielat ollásit dohkkehuvvojit ja ovdalgo lassánit sámegelegeavaheaddjit, ja ovdalgo lohkan ja čállin eatnigillii šaddá oassin min árgabeaivvis ja norpmas. Guokte stuora stáhtaguorahallama evttohit buoridandoaimmaid našuvnnalaš unnitloguide ja unnitlogugielaide. Dárbu lohtet dási álgoálbmotgiela, namalassii sámegeiela ektui lea dattege ain liikka stuoris. Sámediggi rahčá oažžut áigái sámi giellalága, mii galggašii doaibmat iežá lágaid sajis mat muddejit sámiid giellanjulgošiid. Sámediggi, mii sámediggelága jelgii galgá jođihit sámi giellabarggu, lea hábmen višuvnna ja giellapolitihkalaš ulbmiliid. Dál lea áigi duohtandahkat daid riikkaidgaskasaš álgoálbmotsoahpamušaid maid Ruoŋa lea dohkkehan. Sámiid giellanjulgosat fertejit sihkkarastot sámi giellalága bokte.

Giellaláhka ja stipeandaortnet

Jagi 2017: s fuomášuhtii Sámedikki giellalávdegoddi ráđđehusa ahte lea dárbu fállat stipeandaortnega nuorra rávisolbmuid ja rávisolbmuid sámegeieloahpahasdoibmii. Váldit giela ruoktot ii berre noađuhit ovttaskas olbmuid ruđalaččat daningo Ruoŋa stáhta lea sivalaš das ahte sámit masse giela ruoŋaiddahttinpolitihka bokte. Stipeandaortnet loktešii maiddái oahpaheaddjelogu sámegeielas mánáid, nuoraid ja rávisolbmuidoahpahasas.

Sámegeiella ovdaskuvllas ja skuvllas

Eanet aht eanet mánát dárbašit lasi sámegeieloahpahasas ovdaskuvllas, ja ovdaskuvla lea servodaga buoremus reaidu das ahte háhkat ja ovddidit eanet sámegeielhubmiid. Skuvladoaimmahaga ja Sámeskuvlastivrra vuodđoskuvlalogut čájehit ahte ilá unnán oahppit ožžot vejolašvuoda ja njulgosa lohkat sámegeiela eatnigiellan. Daidda geat oidnojit statistihkas fállujuvvo sámegeiella dušše ovttá goalmádasoassái dain ohppiin geat vázzet skuvllain main ii leat ovttasbargu Sámeskuvlastivrrain. Dat lea veahá eanet go njeallje jagi dás ovdal. Dat logut mat gávdnojit leat váilevaččat, ja árvideames ii boađe duohta dárbu ja vuogiatvuotta sámegeiel eatnigieloahpahasii ovdan ollásit.

Girjjálašvuhta

Goas galget sámi mánát Ruota bealde beassat válljet mánnasgirjji liikka geahppasit go fuolkemánát Norgga ja Suoma bealde? Rievssatlávkkážiiguin ovdána bargu sámi girjjálašvuodain maiddái Ruotas. Mii sáhttit olu oahppat das got Norga ja Islánda lea bargan girjjálašvuoda ovddidemiin smávva gielaide. Sáme giela ealáskahttit girjjálašvuoda bokte ii leat vel realisttalaš ovdánahttinvuohki. Dál lea ođđa girječállisearvi Bágo čálliid siebrie huksegohtán sámi girječállii- ja girjjálašvuodaguovddáža, ja dat dattege sáhtta duddjot eanet girjealmmuhemiid sáme giellii boahhteáiggis.

#Sámásmuinna2 #Instagiella

Nuorain ja nuorra rávisolbmuin lea duođai beroštupmi giellii. Dan leat prošeavttat #Sámásmuinna2 ja dálá prošeakta #Instagiella čájehan sosiála mediaid bokte. Jotkkolaš vásedin doaimmaiguin lea #instagiella gearggus movttiidahttit eanet nuoraid geavahit sáme giela.

Giellagáldu

Giđđat 2018 loahpahuvo davviriikkalaš giellaprošeakta Giellagáldu mii lea leamaš doaimmahuvvon interreg-prošeaktan. Lea dárbbalaš dalán joatkit davviriikkalaš gielladikšundoaimmain sáme gielas. Sápmi ja sámi gielat dárbbasit ja ánsšasit bastevaš orgána dego Giellagáldu, seammaládje go Davviriikkaid váldogielain lea iežaset almmolaš giellafágaorgánat.

CONCLUSIONS

The Sami have an increased awareness and an increased interest to maintain and learn the Sami languages, but many challenges remain before the Sami languages are accepted, the number of speakers increase and the opportunity to read and write our native language becomes the norm and a part of our everyday life. Two major state investigations suggest improvements for national minorities and minority languages. However, the need to accept bigger challenges for the indigenous Sami language remains. Saemiedigkie [the Sami Parliament of Sweden] works toward a Sami law of language to replace other laws that regulate the language rights of the Sami. Saemiedigkie, which in accordance with the Sami Parliament Act is leading work with the Sami language, has adopted a vision and political language goals. Now it is time, and it is necessary to incorporate international agreements concerning indigenous people that Sweden has accepted. The Sami's language rights need to be secured and regulated within a Sami language law.

Language law and grant scheme

In 2017, Saemiedigkie's language council brought to the government's attention the need for a grant scheme for young adults' and adults' studies in Sami. To reclaim the language should not burden separate individuals financially since it was the Swedish state which, through its Swedification politics, caused the Sami to lose their language. A grant scheme will also contribute to the number of teachers of Sami for children, adolescents and adults.

Sami in preschool and school

More children need more Sami in preschool, which is society's best tool for creating and developing new speakers. A review of the primary school figures produced by the National Agency for Education and the Sami Board of Education reveals that too few are deemed eligible to study Sami as their native language. Of those visible statistically, Sami is offered to only a third of the students who attend schools that do not collaborate with the Sami Board of Education. Compared to four years ago, the number is now marginally higher. The figures available are inadequate, and the eligibility and the need of teaching Sami as a native language are underestimated.

Literature

When will the Sami children in Sweden be able to choose a story book in Sami as easily as their cousins over the Norwegian and Finnish borders? Slowly, the work with Sami literature is also increasing in Sweden. We have much to learn from Norway and Iceland, among others, in the concrete work to draw attention to literature in endangered languages. To revitalise Sami through literature is not yet a viable way forward. That the newly formed writer and author association Bágo Čálliid siebrie is now establishing a Sami writer and literature centre could be the beginning of an increased publishing of Sami literature.

#Sámásmuinna2 #Instagiella

Adolescents and young adults as a target group have a demonstrable interest in languages. The project #Sámástamujna2 and the ongoing project #Instagiella have confirmed this with their presence on social media. With targeted efforts and continuous activities, the #Instagiella project is ready to inspire more young people.

Giellagáldu

In the spring of 2018, the Nordic language project Giellagáldu which has been run as an Interreg project will come to an end. A prompt continuation is necessary for the Nordic work on the advancement and cultivation of language. Sápmi and the Sami languages need and deserve a permanent agency like Giellagáldu, just like the majority languages in the Nordic countries have their language expertise.

INLEDNING

Årets lägesrapport över de samiska språken utgår liksom tidigare år från Unescos kriterier i "Language Vitality and Endangerment"², skrivna av en expertgrupp lingvister, som utsågs 2003.

Sex av kriterierna (nr 1-6) är till för att bedöma livskraften hos hotade språk, två av dem bedömer språkliga attityder (nr 7 och 8) och (nr 9) bedömer behovet av dokumentation.

Nu har vi på Samiskt språkcentrum sedan 2013 försökt att identifiera och härleda händelser, aktiviteter och tendenser utifrån Unescos kriterier. Fortfarande så händer det att vi finner att olika händelser passar bättre in under något annat kriterium. Lägesrapportens struktur utifrån Unescos kriterier tillsammans med Saemiedigkies språkpolitiska mål är de vägledande faktorerna för uppbyggnaden och inriktningen för de samiska språken.

Samiskt språkcentrums ungdomssatsning, språkkampanjen Saemesth munnjien, avslutades 2017. Det var ett långsiktigt, värdefullt ungdomsarbete och har resulterat vidare i ytterligare ett ungdomsprojekt *#instagiella/#instagiella/#instagiälla/#instagiele*. Saemesth munnjien lyckades nå sin målgrupp, unga vuxna, som är underrepresenterad i våra andra språkprocesser. Kampanjen visar värdet av att ha "motorer" för att kontinuerlig aktivitet på de samiska språken ska fungera. Numera dyker allt fler nya samiskspråkiga konton upp på Instagram.

I årets lägesrapport fokuserar vi särskilt på samisk litteratur, dels för att vi inte sedan 2013 synliggjort utgivning av samiska böcker, dels för att uppmärksamma det arbete som skribent- och författarföreningen Bágo čálliid siebrie gör i uppbyggnaden av ett samiskt författar- och litteraturcenter.

Unescos kriterier är enligt utredningen *Att återta mitt språk. Åtgärder för att stärka det samiska språket* (SOU 2006:19):

1. I vilken grad språket förs över till nästa generation,
2. antalet talare,
3. andel talare inom hela populationen,
4. i vilka domäner och i vilken utsträckning språket används,
5. i vilken grad språket används i nya domäner,
6. vilka förutsättningar för språkundervisning som finns,
7. språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället,
8. hur gruppens egna attityder är till det egna språket,
9. samt vilket språkmaterial det finns för språket, t.ex. grammatik och ordböcker.³

² Language Vitality and Endangerment. <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>

³ <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2006/02/sou-200619/>

Unescos kriterier bedöms i en femgradig skala:

- Säkert om det talas av alla
- Osäkert om det talas av barn men enbart i vissa situationer
- Hotat om föräldragenerationen talar språket
- Svårt hotat om bara den äldre generationen talar språket
- Kritiskt om väldigt få talar språket
- Utdött om ingen talar språket

Med hjälp av skalan kan var och en reflektera kring de samiska språkens situation.

Lägesrapporten refererar och återkopplar till Saemiedigkies språkpolitiska handlingsprogram⁴ som antogs av plenum 2016-05-31--06-02.

Saemiedigkie har enligt Sametingslagen (1992:1 433) 2 kap 1§ 3p till uppgift att fastställa mål och leda det samiska språkarbetet. I handlingsprogrammet utgår de föreslagna målen och visionen från en självklar tanke om att samiskan ska vara ett levande språk nära kopplat till samisk kultur och samhällsliv.

Saemiedigkies vision med de samiska språken är:

Alla samer kan tala, läsa och skriva samiska. De samiska språken är levande och välmående språk som används och värdesätts i samhället.

De språkpolitiska fastställda målen för det samiska språkarbetet är:

1. Det samiska folket har språkligt självbestämmande
2. Alla samer har grundläggande språkliga rättigheter
3. Samiskan är huvudspråk i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie
4. Alla samer har möjlighet att återta och/eller utveckla sitt samiska språk utifrån individuella behov
5. Antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ökar
6. Samiskan ska vara synlig i samhället
7. Starka traditionella språkdomäner
8. Språkarbete i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie är gränslöst
9. Samiskan i offentlig verksamhet ska vara vårdad, enkel och begriplig
10. Sametinget agerar som förebild för hur samiskan används, värdesätts och stärks i samhället

⁴ https://www.sametinget.se/handlingsprogram_sprak

1. I VILKEN GRAD SPRÅKET FÖRS ÖVER TILL NÄSTA GENERATION

FÖRSKOLAN

Många samiska barn växer upp i en miljö där svenskan är det dominerande språket även under barnens första år. Många föräldrar har begränsade språkkunskaper men vill att deras barn ska lära sig språket. Förskolan är därför oerhört viktig för språköverföringen till barnen. Förskolan är det överlägset bästa redskap som samhället har för att skapa förstaspråkstalare av samiska och därigenom lägga grunden för en lyckad revitalisering. Men då krävs det att barnen på förskolan blir exponerade för samiska i tillräckligt hög grad. Det krävs i princip att all verksamhet på förskolan sker på samiska och att även personalen sinsemellan pratar samiska. På så sätt får barnen den språkstimulans som behövs för att utveckla ett förstaspråk.

Från samiskt håll finns en förväntan om att samiska förskolor ska vara just på samiska och att barnen ska lära sig och utveckla språket där såväl som i hemmet. Ett av Saemiedigkies beslutade språkmål lyder "Antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ökar". Eftersom ett vitalt och välmående språk förutsätter talare med förstaspråkskompetens är det viktigt att språket används naturligt bland barn och ungdomar.

På webbsidan forskolan.se kan man läsa att språkforskaren Mikael Vinka framhåller att problemet för samiskan är hur överföringen av språket till nya generationer ska gå till eftersom det är väldigt få talare som är mellan tre och fyra år. Vidare anser Mikael Vinka att förskolan är en viktig arena men att det finns en problematik kring hur kommunerna tolkar lagen om nationella minoriteters rätt, som i nuläget anger "helt eller delvis" förskola på samiska.

"Delvis" har på många ställen blivit liktydigt med modersmålsstöd på 45 minuter i vecka. Det är inte "delvis" utan ett byråkratiskt sätt att visa att man gör något utan att ha en mätbar effekt, säger Mikael Vinka.⁵

Europarådets rådgivande kommitté för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, fjärde yttrandet⁶, anger som åtgärd som bör vidtas omedelbart att "öka tillgång till undervisning i och på minoritetsspråk, i synnerhet genom att göra minoritetsspråkläraryrket mer attraktivt, utarbeta en övergripande politik för undervisning i nationella minoritetsspråk i förskolor och för utbildning av förskollärare i nära samarbete med minoritetsrepresentanter". Vidare ses också åtgärden "Stärk tillämpningen om lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk på lokal nivå, ändra lagstiftningen på de punkter där den ger stort utrymme för skönsässig bedömning och inför ett effektivt rättsmedel där lagen inte efterlevs" som något som Sverige bör ta itu med.

⁵ <http://forskolan.se/kan-forskolan-radda-samiskan/>

⁶ <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-sweden-adopted-on-22-june-2017/168075fbab>

2 OCH 3. ANTALET OCH ANDELEN TALARE INOM HELA POPULATIONEN

Samiskt språkcentrum har i många år presenterat olika uppgifter och siffror för att försöka skapa en bild av hur nuläget kan vara inom olika områden som förknippas med de samiska språken. I år tittar vi särskilt på litteratur och modersmålsundervisning, som är några områden där det faktiskt går att få fram årliga siffror. De visar sig ändå sammantaget vara svårtolkade. Språkcentrums tidigare och nya erfarenheter visar en brist på tillförlitliga uppgifter som kan belysa aktuella språkområden med fakta vad avser antal och/eller andel samiska talare eller andra användningsområden inom språken.

Saemiedigkie efterlyste redan 2004, i handlingsprogrammet *En offensiv samisk språkpolitik* kvalificerade språkundersökningar.⁷ Tio år senare beviljade regeringen stöd för en förstudie om möjligheten att finna mätmetoder. Saemiedigkie samiskt språkcentrum gjorde den tillsammans med Umeå universitet. *Förstudie: Kartläggning av de samiska språken* (2015).⁸ I Europarådets rapport, fjärde yttrandet, konstaterar den rådgivande kommittén att "Regeringen har inte ännu reagerat på denna pilotstudie"⁹, men har inkluderat en utredning av frågan i direktiven för utredningen om en stärkt minoritetspolitik. Också *Nästa steg? Del 2 Förslag för en stärkt minoritetspolitik* (SOU 2017:88) efterfrågar indikatorer för att bedöma de nationella minoritetsspråkens situation.¹⁰

I årets lägesrapport redovisar vi åter grundskoleelevers rätt till och möjlighet att få modersmål samiska i skolan. I kapitel 6, Vilka förutsättningar för språkundervisning som finns, visas hur svårbedömd situationen är med osäkra siffror som utgångspunkt.

Ungdomsorganisationen Sáminuorra hade under detta år förstärkt möjligheterna att använda de samiska språken under sitt förbundsmöte/ungdomskonferens. Förbundsmötena kan framöver visa det språkliga nuläget för ungdomar. Utifrån årets förbundsmöte dokumenterades talarstatistik på de samiska språken.

4. I VILKA DOMÄNER OCH I VILKEN UTSTRÄCKNING SPRÅKET ANVÄNDS

Samiskt språkcentrum har i 2013 års lägesrapport beskrivit situationen med samisk litteratur. Det är angeläget att det finns böcker utgivna på de samiska språken, både böcker som är skrivna på samiska och översättningar. Även om sociala medier konkurrerar med läsare så är det viktigt med samisk litteratur som främjar läsning på samiska och utvecklar nya termer och begrepp för alla målgrupper av läsare.

⁷ Lägesrapport 2010, s.12.

⁸ <https://www.sametinget.se/88549>

⁹ <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-sweden-adopted-on-22-june-2017/168075fbab> punkt 75

¹⁰ <http://www.regeringen.se/4ac4f9/contentassets/e430f9cd44004739a6c145deb85db796/nasta-steg-del-2.-forslag-for-en-starkt-minoritetspolitik>

Samiskt språkcentrum skrev i sin lägesrapport 2013 om utgivningen av böcker på samiska. En uppmärksammas konsekvens av siffrorna var att det i Sveriges gavs ut 0,2 samiskspråkiga böcker/år. Den låga siffran överraskade många, både samer och svenska politiker och kulturtjänstemän.

LITTERATUR

Vi söker utgivning av samisk litteratur via Libris - nationella bibliotekssystem. Beträffande utgivning av umesamisk litteratur så ingår det i två böcker med flera samiska språk. Siffrorna är överhuvudtaget svårtydda eftersom böcker som helt producerats på svensk sida ofta ges ut av förlag på norsk sida.

	Totalt utgivna 2013	Varav producerade i Sverige 2013	Totalt utgivna 2017	Varav producerade i Sverige 2017
Nordsamiska	13	2	21	12
Lulesamiska	9	2	11	7
Sydsamiska	10	2	13	10

Figur 1. Utgivning av böcker i Sverige, samtliga genrer, enligt www.libris.kb.se.

Från norsk sida har vi erhållit underlag från Bibsys.no som omfattar all utgivning från norsk, svensk och finsk sida. Möjligheten att få siffrorna landsvis finns inte. Detta visar än en gång svårigheter att finna indikatorer och göra jämförelser med ett annat land över tid.

	Från Bibsys.no 2013	Från Bibsys.no 2017
Nordsamiska	95	76
Lulesamiska	15	17
Sydsamiska	36	24
Annan samiska		2

Figur 2. Samiska böcker, alla genrer, utgivna i Finland, Norge och Sverige enligt www.bibsys.no

BÁGO ČÁLLIID SIEBRIE

Skrivent- och författarföreningen Bágo čálliid siebrie arrangerade i november 2017 den första samiska litteraturfestivalen på svensk sida, Bágo in books¹¹. Översättare, forskare, läsare, författare, jojkare och andra konstnärer träffades med ett två och en halv dags program i Jáhkámáhkke/Dálvvadis. De senaste åren har Bágo čálliid siebrie varit engagerad i bland annat Samisk författarskola¹² och skrivartävlingen Giellamiella¹³ för unga.

De kommande tre åren, med start hösten 2017, ska föreningen Bágo čálliid siebrie bygga upp ett samiskt författar- och litteraturcenter. Med stöd från statliga, kommunala, regionala, samiska aktörer och Postkodstiftelsen är arbetet finansierat med drygt sex miljoner kronor för tre år. Sápmi författarcentrum blir en institution, inte en byggnad. Under projektiden ordnas kontor i Jáhkámáhkke/Dálvvadis. Målet är att centret fortsätter arbetet efter projektiden för att också i framtiden utveckla och stärka samiskt litterärt arbete.

– Det är en frigörande tanke att vi är viktiga för oss själva och har klarat att överleva länge ”trots” majoritetskulturen. Vi slåss för våra kulturvärden, men har inte för avsikt att frälsa hela världen, säger litteraturvetare Harald Gaski till samer.se.¹⁴

SAEMIEDIGKIES KULTURNÄMND

Saemiedigkie anger i kulturpolitiskt handlingsprogram¹⁵ följande: Sametinget stärker språkutvecklingen genom att främja utgivning av litteratur, musik, film och produktion av teaterföreställningar på de samiska språken. Sametingets bidrag till kulturprojekt som revitaliserar språken räcker inte till. Vi konstaterar att det saknas resurser för att kunna tillgodose de behov som finns på språkområdet, exempelvis resurser till högre utbildning, läromedelsutveckling och språkbadsprojekt.

¹¹ <http://www.bagoingroups.se>

¹² <http://www.samer.se/4831>

¹³ <http://nuorat.se/uncategorized/bagos-ordforande-om-giellamiella>

¹⁴ <http://samer.se/5554>

¹⁵ Sametingets kulturpolitiska handlingsprogram

		2015	2016	2017
Litteratur				
Antal ansökningar				
Totalt		13	15	6
Kvinnor		35	40	10
Män		26	31	6
Antal beviljade ansökningar				
Totalt		5	3	5
Kvinnor		10	8	9
Män		6	6	5
Ansökt summa				
Totalt		476,4	1 123,9	929,1
Kvinnor		35	40	10
Män		26	31	6
Beviljad summa				
Totalt		130,6	210	390
Kvinnor		10	8	9
Män		6	6	5

Figur 3. Kulturens kommentar i årsredovisningen: "Det är av stor vikt för det samiska samhället att det finns strukturer (bl.a. kulturinstitutioner/organisationer) som främjar utvecklingen av den samiska kulturen, det kan man se t ex på kategori litteratur där kulturnämnden beviljat avsevärt större belopp av ansökt summa 2017 procentuellt jämfört med 2016. Det kan ha samband med att det samiska författarförbundet Bågo (bildat 2014) kommit igång med sin verksamhet och detta gynnar då utvecklingen för samisk litteratur."

STATENS KULTURRÅD

Statens kulturråd har i uppdrag att stödja de nationella minoriteternas litteratur och andra konstarter. Det går dessvärre inte av Kulturrådets siffror att utläsa till vilka av de samiska språken stöd har getts – eller om det litterära arbetet sker på samiska.¹⁶

	Antal ansökningar	Antal beviljade ansökningar	Andel beviljade ansökningar	Sökt belopp (tkr)	Beviljat belopp (tkr)	Andel beviljat bidrag av sökt belopp
Judisk litteratur	7 (4)	6 (4)	86% (100%)	708 (405)	401 (213)	57% (53%)
Romsk litteratur	8 (4)	6 (3)	75% (75%)	1 062 (448)	430 (248)	40 % (55%)

¹⁶ <http://www.kulturradet.se/sv/bidrag/litteratur/Stod-till-planerad-utgivning/>

Samisk litteratur	10 (5)	7 (4)	70% (80%)	740 (740)	364 (364)	49% (49%)
Sverigefinsk litteratur	5 (3)	1 (2)	20% (67%)	135 (735)	30 (133)	98% (98%)
Tornedalsk litteratur	6 (4)	4 (3)	67% (75%)	290 (290)	136 (136)	47% (47%)
TOTALT	37 (20)	24 (16)	65 % (80%)	4 621 (2 018)	1 782 (1 093)	38 % (54%)

Figur 4. Ansökningar till Statens kulturråd 2017. Fjolårets siffror i parentes.

INSTITUTET FÖR SPRÅK OCH FOLKMINNEN

Sex samiska språkprojekt har i år erhållit stöd från Institutet för språk- och folkminnen som årligen fördelar totalt 3,5 miljoner kronor i statsbidrag till de nationella minoritetsspråken. Språkprojekten har som syfte att stärka den språkliga kompetensen samt öka kunskapen om flerspråkighet och språköverföring mellan generationer. Vissa organisatörer för språkprojekt har fått språkstöd tidigare år. Syftet med bidraget är att ge enskilda personer bättre förutsättningar att tillägna sig och använda sitt nationella minoritetsspråk. De sex språkprojekten representerar både nord-, lule-, ume- och sydsamiska språkprojekt och det finns representativ fördelning av samebyar, sameföreningar samt organisationer.

UTBLICK LITTERATUR

ISLAND

335 000 islänningar är ett läsande och skrivande folk med ett litet språk. Enligt BBC skriver var tionde islänning en bok¹⁷. Island betalar varje år statligt finansierad lön till författare med 30 000 SEK/månad och max tre år/person. 2018 är 79 författare garanterade lön i tre-tolv månader. Av dem får 14 författare lön ett år. Bild- och scenkonstnärer, kompositörer, musiker och designer får också "statlig lön". Mest får författarna, tillsammans 555 månader/år (2018).

¹⁷ <http://www.bbc.com/news/magazine-24399599>

“Lönestipendierna är ett absolut nödvändigt stöd för det isländska språket, men det behöver utökas till uppskattningsvis ytterligare 250-300 månader/år”, kommenterar Ragnheidur Tryggvadottir, verksamhetsledare på Islands författarförening, [Rithöfundasamband Íslands](#).

NORGE

I Norge öronmärker Saemiedigkie 2018 åtta miljoner kronor till utgivning på samiska av skönlitteratur för vuxna och barn samt dikter och dramatik. Pengarna går bland annat till författarhonorar, förlagens arbete och teknisk produktion. Därutöver kan författare och andra konstnärer söka arbetsstipendium via Sámi Dáiddárráđđi (Samisk Kunstnerråd). 2017 anslog Saemiedigkie drygt tre miljoner till stipendierna. På norsk sida finns också öronmärkta upphovsrättspengar för samiska konstutövare att söka.

Gielem nastedh, Snåase, och Trøndelag fylkesbibliotek

Att kunna läsa aktuella, vardagliga böcker på samiska är en rikedom. Bokläsning ger barn möjlighet att utveckla samiska språket, skapa språklig medvetenhet samt inspiration till att lära sig läsa och skriva.

Ett mycket framgångsrikt arbete med översättningar och utgivningar av sydsamiska barnböcker utförs på norsk sida av språkcentrum *Gielem nastedh, Snåase, och Trøndelag fylkesbibliotek*.¹⁸ Sedan 2014 har fylkesbiblioteket gett ut 69 titlar i samarbete med *Gielem nastedh*. Morten Olsen Haugen, bibliotekarie och rådgivare på *Trøndelags fylkesbibliotek*, har betytt mycket med sitt stora engagemang för barnböcker och barns läsning.

Enbart under höstfestivalen Tjaktjen Tjåanghko¹⁹ i Snåase lanserades sex nya barnböcker på sydsamiska, översatta från engelska och norska. Några av böckerna har också kompletterats med ljudböcker.

Biblioteket arbetar också med så kallade lösa översättningar. På så vis visar man att det inte är så svårt att översätta populära böcker. Metoden med lös översättning innebär att man som läsare själv skriver ut och klistrar in den sydsamiska texten i en befintlig bok. Det är en enkel distribution utan tryckkostnader och hittills har teamet med *Gielem nastedh* producerat cirka 25 lösa översättningar.

Arbetet med barnboksöversättningarna har också väckt debatt om man ska översätta barnböcker både om prinsessor och sjörövare och barnböcker som är skrivna utifrån samiska förhållanden.²⁰

¹⁸ <https://gielemnastedh.no/bokutgivelser/>

¹⁹ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6787583>

²⁰ <http://www.periskop.no/uenige-strategi-sorsamiske-barnebok/>

SVERIGE

Vi finner inte att samisk litteratur på svensk sida någonstans kan söka riktade medel. Antingen konkurrerar man med majoriteten eller med andra nationella minoriteter om medel, som hos Statens kulturråd och Institutet för språk och folkminnen, ISOF. Vid ansökan till Saemiedigkies kulturnämnd jämförs alla konststarters ansökningar med varandra.

HÄNDELSER I SÁPMI

Samiskt språkcentrum har liksom tidigare år jobbat med och inom begreppet språkspärr. Vi genomförde en ny språkprocess:

SPRÅKSPÄRRSKURS MIJJIEH DOESTEBE! MII DUASTAT! VI VÅGAR! – VUALTJEREN TJIELTE

Samiskt språkcentrum har tidigare, 2011-2012, hållit pilotprojekt med kurs i att häva eller minska språkspärrar.

2017 genomfördes en kort intensivkurs i samarbete med Vualtjeren tjielte, Vilhelmina samiska förvaltningskommun. Kommunen är belägen på sydsamiskt område, men sedan mitten av 1900-talet efter tvångsflyttningar så verkar även nordsamer inom renskötelsen i området. I kommunens ansökan stod att läsa "att tyvärr håller båda språken på att dö ut". En bidragande orsak kan vara att man tagit hänsyn till varandra genom att välja att tala svenska. Vidare skriver Vualtjeren tjielte: "Vi är övertygade om att många har större språkkunskaper än de själva tror och vågar därför inte tala samiska "offentligt". De skriver också att upprepade gånger har språkkurser erbjudits men inte utnyttjats och att tiden nu är mogen att bryta den negativa språktrenden och att de har ombetts att börja i rätt ände, det vill säga att arbeta med att bryta befintliga språkspärrar.

Syftet med kursen var att stimulera användning av de samiska språken genom att återta de samiska språken och börja använda det så väl i renskötelsen som i övriga samhället, avlägsna hinder av inlärning av samiska språk och bryta den negativa språktrenden där svenska dominerar.

Målgrupp var renskötare med familjer inom två samebyar. Det var 16 deltagare i åldrarna 23-78 år, tio kvinnor och sex män med nord- och sydsamiska som språk.

Kursen förlades till vinterbetesområdet i Sjeltie. Kursen anpassades efter renskötelsns förutsättningar och genomfördes under en intensiv period och under kvällstid. Innan kursen startade serverades middag eftersom renskötarna kom direkt från arbetet i skogen. Kursverksamheten delades i en teoridel (kognitiv metod och grammatik) samt en språkdel. Språkaktiviteterna bestod av temaord i renskötelsen och framfördes ofta genom sketcher och ordlekar.

Vid projektavslutningen genomfördes även en föreläsningdag om kolonisering/dekolonisering. En utvärdering av kursen gjordes och tio av 13 besvarade enkäten. På frågan om de efter kursen talade

samiska med fler så svarade: 10 % att det inte är någon skillnad, 40 % att de vågar tala med fler än innan, 40 % att de talar oftare.

5. I VILKEN GRAD SPRÅKET ANVÄNDS INOM NYA DOMÄNER

Det finns en ökad medvetenhet och trend att använda och lära sig de samiska språken inom nya domäner. Det visar inte minst engagerade gymnasieelever från Bokenskolan, Jåhkåmåhke, genom sina UF - Unga företagsverksamheter som genom affärsidéer skapat bland annat planeringskalender²¹ inför 2018 på de fem samiska språken samt en eftertraktad renmärkesbok²².

#Sámásmuinna2 #Sámástamujna2 #Sámásthmujna2 #Saemesthmunjnien2

2017 har #Sámásmuinna2 #Sámástamujna2 #Sámásthmujna2 #Saemesthmunjnien2 avslutats och språkkampanjen får ses som en del i ett långsiktigt värdefullt arbete där språkambassadörerna haft en betydelsefull uppgift att via sociala medier och med digitala verktyg entusiasmera och synliggöra de samiska språken.

På Saemiedigkies webbsida publicerades en parlör som innehöll fyra samiska språk som under detta år också har utgivits i bokformat. Parlören är populär och omtyckt så en andra tryckning har redan gjorts sedan utgivningen. Kampanjlåten Sámás muinna har i skrivande stund spelats 15150 gånger på Spotify och har ingått i SR Sameradions spellista under året.

PROJEKTET #INSTAGIELLA/#INSTAGIELLA/#INSTAGIÄLLA/#INSTAGIELE

Projektet #instagiella/#instagiella/#instagiälla/#instagiele grundar sig på de erfarenheter Språkcentrum och Samiskt informationscentrum har från tidigare ungdomssatsningar, Sámáskampanjen och #mittsapmi och fortsätter bygga vidare på dem. Projektets syfte och mål är att öka samiska språkens närvaro på sociala medier, genom ett flöde av bilder, texter, filmer, skapade av samiska ungdomar för samiska ungdomar. Vi har lagt fokus på sociala medier som vi bedömer är ett bra verktyg för att nå aktuell målgrupp.

Syftet med ungdomssatsningen är bland annat.

- att bidra till att flera ungdomar använder samiska skriftligt och muntligt på sociala medier; ett digitalt samiskt språkbyte därmed också ett språkbyte i sin vardag i övrigt.

²¹ <https://ungforetagsamhet.se/beaivi-uf>

²² <http://www.jokkmokk.se/Nyheter-och-Event/Nyheter/Kommun-och-samhalle/unga-entreprenorer-tar-plats-pa-elevmassa/>

- att möta de positiva attityder till samiska språk som finns hos ungdomar och låta ungdomar själva sprida språkglädjen till hela Sápmi.
- att uppmuntra till att börja våga använda samiska i sociala medier, på en ny språkarena, vilket kan vara ett sätt att avlägsna språkhinder/språkspärrar.
- att Samiskt språkcentrum på ett effektivt, modernt och nyskapande sätt kan använda sociala medier i arbetet med språklig revitalisering.

#DIGIGIELLA17

För andra året arrangerades konferensen #DigiGiella under Ubmejen biejviej, Samiska veckan i Ubmeje. Konferensens syfte är att belysa hur den digitala tekniken kan bevara och utveckla de samiska språken. Med temat: Hur ska vi få de samiska språken att bli en del av vardagen? Hur kan den digitala tekniken hjälpa till att utveckla och främja språken? Detta var ett samarrangemang tillsammans med Humlab - Institutionen för språkstudier vid Umeå universitet, Ubmeje kommun samt SSR, Svenska Samernas Riksförbund. Det var 40 deltagare, varav 13 män och 27 kvinnor. Seminariet kunde följas via streaminglänk.

ICASS IX 9th International Congress of Arctic Social Scienceskonferens

Språkcentrum deltog tillsammans med samarbetspartners för #DigiGiella-konferensen genom att presentera #DigiGiella-konceptet via posters. Är digitala verktyg lämpliga medel för att främja och utveckla urfolksspråk? Om så är fallet, i vilka sammanhang och situationer ska digitala verktyg och resurser tillämpas? Eller finns det risk för att användningen av och entusiasm för teknik kan vara ett hot mot språkrevitalisering? ICASS-konferensen lockade över 700 deltagare samt ytterligare gäster där man via poster och "poster session" förmedlade kunskap om konceptet #DigiGiella.

ICASS-konferensen hålls vart tredje år. Under 2014-2017 höll Arktiska forskningscentret (ARCUM) vid Umeå universitet i sekretariatet för International Arctic Social Sciences Association (IASSA) och var i och med det arrangör för den stora konferensen 2017. Sociala frågor och hållbar utveckling i Arktis var ämnet för konferensen med särskilt fokus på de många olika delarna av Arktis och de urfolk som bor där.

SÁMEDIGGI VÁLGA

Vid Sametingsvalet 2017 rapporterade radio och tv mer på samiska än tidigare val, framför allt på sociala medier. Till SVT gjordes tre valprogram på samiska varav ett på sydsamiska och ett på nord- och lulesamiska samt slutdebatten som var främst på nordsamiska. Nytt för valet 2017 var att svenskt tal i slutdebatten/ Bellodatdigåstallan textades till nordsamiska²³.

²³ <https://www.svtplay.se/video/13663556/sametingsvalet-2017/sametingsvalet-2017-avsnitt-1-2>

6. VILKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SPRÅKUNDERVISNING SOM FINNS

För att de samiska språken ska utvecklas i takt med det moderna samhället behövs reella satsningar och förutsättningar för överföring och inläring. Som vi tidigare nämnt är förskolan en av de allra viktigaste arenorna. Jämte lagar och läroplan vilar ett tungt ansvar på chefsnivå när det gäller att stärka och utveckla de samiska barnens modersmål. Dessvärre skiljer det fortfarande alltför mycket mellan kommunerna. Se exempel på det i slutet av detta kapitel, vid Händelser i Sápmi.

Vi har tidigare konstaterat att utbildningsväsendet inte är det kraftfulla verktyg för revitalisering och språkutveckling som det skulle kunna vara. Metoden med fullständigt språkbad, ”full immersion”, är mest effektivt, visar forskning men används fortfarande för sällan.²⁴ Därutöver visar Skolverkets statistik att många som har rätt att läsa samiska fortfarande överhuvudtaget inte får det.

MODERSMÅL SAMISKA I SKOLVERKETS STATISTIK

Läsåret 2016/17 läste nästan hundra fler barn samiska som modersmål på grundskolenivå än 2015/16, en ökning med 25 procent. 155 av totalt 461 elever (34 procent) deltog i modersmålsundervisning på någon av de fem sameskolorna i Sverige.

Enligt Skolverkets siffror var 730 grundskoleelever berättigade till samiska som modersmål läsåret 2016/17. Siffran visar dock inte det verkliga antalet berättigade modersmålselever i samiska. Myndigheten skriver i PM om statistik (mars 2017) ”... att statistiken inte redovisar det totala antalet berättigade elever utan istället det antal som skolorna har kännedom om.”²⁵ För att redovisa antal berättigade elever samlar Skolverket in uppgifter från skolor och kommuner. Endast de vars föräldrar ansökt om modersmål hamnar alltså i statistiken som berättigade. Trots att myndigheten räknat så lågt får endast 35 procent av de berättigade delta i modersmål i skolor med kommunala eller andra skolhuvudmän, alltså utanför sameskolorna, se figur 5. Det finns idag inga sanktioner i lagen mot de skolhuvudmän som inte erbjuder elever modersmålsundervisning i samiska.

Modersmålselever samiska	Läsåret 2016/17 Antal	2016/17 Andel	Läsåret 2012/13 Antal	2012/13 Andel
Berättigade, enligt Skolverket	730		583	
Samtliga som deltar i modersmål samiska, enligt Skolverket	461	66 %	314	54 %

²⁴ Lägesrapport från Samiskt språkcentrum. De samiska språken i Sverige 2016. <https://www.sametinget.se/113208>

²⁵ Sametinget Dnr 2016:1320

Varav sameskolor åk 1-6 ²⁶	155	100 %	167	100 %
Integrerat ²⁷ åk 1-9 med Sams ^{28, 29}	160	100 %	19	100 %
Återstår: Elever som söker modersmål i andra kommuner	415 (730-155-160)		397 (583-167-19)	
Elever som får modersmål samiska i andra kommuner	146	35 %	128 (314-167-19)	32 %

Figur 5. Modersmålsundervisning i samiska 2016/17 och 2012/13.

Siffror från Skolverket och Sameskolstyrelsen.

Språkcentrum har i flera lägesrapporter visat på bristande, icke tillförlitligt underlag för att beskriva nuläget för de samiska språken. Svårigheten tas också upp i *Förbättrade möjligheter för elever att utveckla sitt nationella minoritetsspråk* (SOU 2017:91): "En av de svåraste utmaningarna rör hur och vad som ska ingå i en statistik, som ska vara av värde för och styra minoritets- och minoritetsspråkspolitiken. Den som i dag samlas in via skolor och vidarebefordras till Skolverket, som publicerar delar av den, är otillräcklig..."³⁰

Redan 2015-2016 när Sveriges Radio Sisuradion granskade myndigheters arbete med modersmål och statistik kring dem "Över 90 procent av barnen saknas i Skolverkets modersmålsstatistik", sa Skolverkets ansvarige tjänstemän och tillade att siffrorna kan behöva analyseras mera.³¹

Höstterminen 2016 gick , 1 023 956 elever i grundskolan enligt Skolverket.³² Det var en dryg tiondel av Sveriges befolkning. I landet finns, enligt forskning, 50 000 samer.³³ Det här är förstås ett förenklat sätt att räkna, men signalerar ändå att 730 elever berättigade till samiska som modersmål är lågt räknat. Siffran 730 är enligt Skolverkets egen kommentar de antal elever som söker samiska som modersmål i grundskolan. 5 000 berättigade är en skissad siffra, men troligen ändå närmare verkligheten.

²⁶ Årsredovisning Sameskolstyrelsen 2016, s. 22

²⁷ | Tio kommuner ger samisk integrerad undervisning med stöd från Sameskolstyrelsen: Kiruna, Lycksele, Berg, Jokkmokk, Vilhelmina, Krokoms, Härjedalen, Älvdalen, Åre, Malå.

²⁸ Årsredovisning Sameskolstyrelsen 2016, s. 38

²⁹ <http://www.sameskolstyrelsen.se/sv/document/%C3%A5rsredovisning-2013> s. 24 och 42

³⁰ SOU 2017:91 Förbättrade möjligheter för elever att utveckla sitt nationella minoritetsspråk, s. 229

³¹ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=185&artikel=6407201>

³² <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/snabbfakta-1.120821>

³³ <http://www.samer.se/4075>

FJÄRRUNDERVISNING

Sameskolstyrelsen har sedan 2015 kunnat erbjuda fjärrundervisning i de samiska språken oavsett var eleven bor. Undervisningen utgår utifrån läroplanen och kunskapskravet i ämnet samiska med behöriga lärare. Genom uppkopplingen i plattformen Google Hangout kan flera elever koppla upp sig samtidigt från olika orter och därigenom får de även gruppkänsla fastän de är ensamma i sin skola. Sameskolstyrelsens fjärrundervisning omfattar idag ca 119 elever (från Simsrishamn i söder till Gárasavvon i norr). Sameskolstyrelsen hade 42 avtal om fjärrundervisning med kommuner och friskolor under året. (Under höstterminen 2017 stod 33 elever på kö då det inte fanns lärare. De har fått plats 2018.) Under vårterminen 2017 var det elva lärare med en sysselsättningsgrad motsvarande 6,65 heltidstjänster. Under höstterminen 2017 minskades det till nio lärare med en sysselsättningsgrad motsvarande 4,86 heltidstjänster.

Liksjo kommun har fjärrundervisning i samiska för andra kommuner som omfattar cirka 35 elever för kommunerna Helsingborg, Huddinge, Järfälla, Orrestaare, Staare, Kraapohke, Vännäs, Vyöddale, Syöldata, Suorssá och Máláge. Utifrån erfarenheterna med fjärrundervisning finns utvecklingsområden som struktur, rutiner och pedagogik. Dessutom skiljer sig undervisningstiden mellan olika kommuner från 40 min/vecka till 120 min/vecka samt att förfrågningar om fjärrundervisning från andra kommuner kommer sent när terminen redan börjat och det försvårar planeringsarbetet för kommunen.

Åarjelsaemien vierhtiesáafoe – Sørsamisk kunnskapspark, Aarporte i Norge har fjärrundervisning mot en kommun i Sverige där eleverna också deltar i regelbundna språksamlingar (språkbud).

SAMISK UTBILDNING – DAGS FÖR EN OMSTART³⁴

Riksrevisionen har granskat statens insatser för samisk utbildning som genomförs av Sameskolstyrelsen. Resultatet av granskningen redovisas i en granskningsrapport.³⁵ Riksrevisionen bedömer att Sameskolstyrelsens låga måluppfyllelse beror på brister både i myndighetens arbete och i regeringens styrning av myndigheten.

Verksamheten i sameskolorna fungerar i stort sett väl. Elever som gått i en sameskola når minst lika goda kunskapsresultat som andra elever i samma kommuner. Det gäller såväl elever i årskurs 6 som i årskurs 9. Personalen i förskola och skola är djupt engagerad i såväl elevernas skolgång som i sitt eget arbete, inte minst när det gäller att genomföra uppdraget att förmedla samisk kultur och historia till eleverna.

Men det finns indikationer på att eleverna inte ges tillräckliga förutsättningar för att nå målen i samiska, vilket är ett av de uppdrag som särskiljer sameskolan från andra skolformer. Riksrevisionen efterlyser bättre strategier för att eleverna ska kunna nå målen. Både Sameskolstyrelsens ledning

³⁴ <https://data.riksdagen.se/fil/B5DFAC75-A92B-4E0A-8CCB-20C324EC070C>

³⁵ Samisk utbildning – dags för en omstart. Riksrevisionen. RIR 2017:15. ISBN 978-91-7086-444-5.

och regeringen behöver skapa förutsättningar som motsvarar det engagemang och den motivation som visas av personalen i sameskolorna.

Sameskolstyrelsen ansvarar också för samisk integrerad undervisning som är en viktig utbildningsform för elever som inte går i en sameskola. Elevantalet har varierat mellan 150 och 200 under det senaste decenniet, men verksamheten bedöms fortfarande såväl till innehåll som till utbredning underutvecklad.

Tillgång till samiska läromedel och lärare i samiska är en grundläggande förutsättning för att Sameskolstyrelsen ska kunna nå sina mål. Redan 1977 konstaterade regeringen att bristen på lärare i samiska i stor utsträckning hindrade förverkligandet av en samisk utbildningsväg och att behovet av läromedel för den samiska undervisningen var utomordentligt stort. Dessa brister kvarstår alltjämt.

Riksrevisionen konstaterar att bristerna i måluppfyllelsen är ”så pass många och långvariga att mycket talar för att myndigheten inte har tillräckliga förutsättningar för att genomföra sina uppgifter”.

Riksrevisionen rekommenderar åtgärder både i Sameskolstyrelsens organisation och i statens styrning av dess arbete som eventuellt bör hamna inom Saemiedigkie som myndighet.

Ur ett språkrevitaliseringsperspektiv är det viktigaste att eleverna i Sameskolstyrelsens verksamhet lär sig och utvecklar sitt samiska språk. Granskningen indikerar att eleverna inte ges tillräckliga förutsättningar för att nå målen i samiska, vilket förstås inte är bra. Brister i lärar- och läromedelstillgång (läromedelsproduktion) och svårigheter för elever utanför sameskolorna att få adekvat undervisning i samiska är inga nyheter utan har konstaterats i decennier och i Saemiedigkies språkpolitiska handlingsprogram finns mål och insatser för att råda bot på detta.³⁶

Det måste finnas förutsättningar för en fungerande samisk utbildningsväg. Och om inte ens sameskolorna har de förutsättningar som krävs för att eleverna ska bli samiskspråkiga, hur ska vi då kunna förvänta oss en framgångsrik språkrevitalisering? I Riksrevisionens granskning framkommer också en otydlighet kring strategierna för att nå målen i sameskolorna vad gäller språket.

Riksrevisionen har inte granskat förskoleverksamheten. Ur ett revitaliseringsperspektiv är förskolan mycket viktig. Det har vi också skrivit om i flera tidigare lägesrapporter. Genom starka utbildningsmodeller kan barnen genom förskolan nå förstaspråkskompetens (även om samiska inte är dagligt kommunikationsspråk i hemmet). Samiskspråkiga förskolor kan skapa grunden för en ny generation förstaspråkstalare. Idag finns endast några enstaka sådana förskoleavdelningar i Sverige. Eftersom sameskolorna har egna förskoleavdelningar där de allra flesta barn som sedan går i sameskolorna vistas under sina första år finns mycket goda förutsättningar för att på sikt införa starka utbildningsmodeller även i samtliga sameskolor. Detta är förstås beroende av att personal och andra resurser finns, vilket inte är fallet i dag.

³⁶ https://www.sametinget.se/handlingsprogram_sprak

Samiskt språkcentrum konstaterar att sameskolorna, inklusive förskolorna, är de bästa arenorna vi har för revitaliseringsinsatser för samiska språken. Genom dessa har vi samer och våra barn en reell chans till en samisk skolgång och en möjlighet att utveckla vårt modersmål samiskan. Det är oroande att det är så tydligt att förutsättningarna att fullt ut ta vara på denna chans inte finns.

LÄROPLANERNA FÖR SAMESKOLAN STÖDER INTE FUNKTIONELL TVÅSPRÅKIGHET

Läroplanen för sameskolan ger inte möjlighet att utveckla funktionell tvåspråkighet i samiska och svenska trots att detta är ett av målen. Det visar analyser av språk och kunskapssyn i de samiska och svenska kursplanerna gjorda av Kristina Belancic, doktorand vid Umeå Universitet, och Eva Lindgren, professor vid Umeå universitet.³⁷ Kursplanerna för samiska och svenska är på ytan ganska lika men en djupanalys visar att synen på språken är fundamentalt olika. Svenska framstår som ett språk som ska kunna användas i många olika situationer för att argumentera, berätta, utveckla tänkandet, kritiskt granska osv. medan synen på samiska fokuserar mer på att tala språket i kända sammanhang. Detta gör att barnen blir bättre förberedda för att ta till sig ny kunskap i andra skolämnen, t.ex. samhällskunskap på svenska än på samiska.

Studien föreslår tre saker som skulle kunna leda till ökad funktionell tvåspråkighet:

1. Medvetenheten om språksituationen för de samiska språken behöver öka såväl i samhället som bland beslutfattare.
2. Innehållet i läroplanen måste revideras så att definitionen av funktionell tvåspråkighet blir tydlig och konsekvent och detta arbete måste ledas av sameskolorna/det samiska samhället.
3. Antalet timmar för minoritetsspråkundervisning ska öka i grund- såväl som i gymnasieskolan samt att man bör utvidga sameskolan till att omfatta hela grund- och gymnasieskolan och inte bara de sex första åren.

SÁMIJ ÁHPADUSGUOVDÁSI

Kortkurser i de samiska språken; nord-, lule-, ume- och sydsamiska har arrangerats av Sámiij áhpadusguovdásj och genomförts i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis. Den umesamiska kursen arrangerade träffar i Liksjoe, kursen använde sig även av digitala forum. Alla kurserna fokuserade på talet som grund för de som vill utveckla muntliga färdigheter i de samiska språken. Kursdeltagarna har haft möjlighet att söka korttidsstudiestöd från Saemiedigkie.

En nyhet för detta år har varit publiceringen av det digitala sydsamiska läromedlet Govlegem. Läromedlet är omtyckt på nybörjarnivå med digitala ljudinspelningar där deltagaren kan tillgodogöra sig uttal samt enkla grammatiska förklaringar. Materialet utgör även basläromedel under språkkurser i några förvaltningskommuner.

³⁷

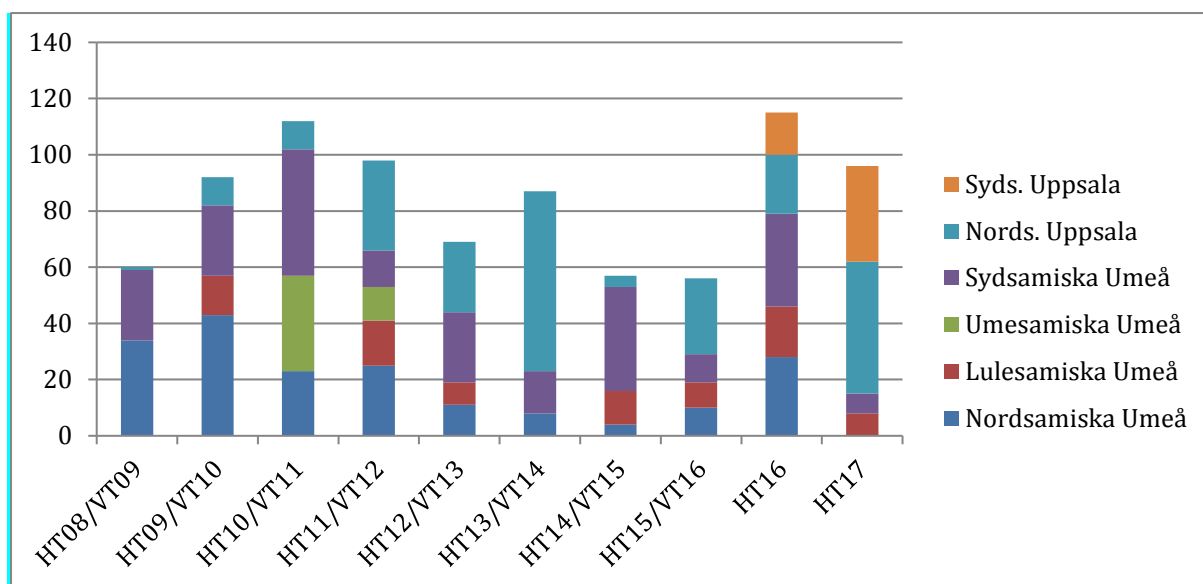
<http://www.innovationskontornorr.umu.se/ViewPage.action?siteNodId=4540&languageId=3&contentId=288443>

BIDRAG TILL KORTTIDSSTUDIER

Saemiedigkie handlägger bidrag för vissa studier i samiska (alfabetisering). Föreskrifterna för korttidsstudiebidrag (STFS 2008:1) utgår från förordning (2007:1 347) om statsbidrag vid vissa studier i samiska. Antalet ansökningar och utbetalningar har ökat i jämförelse med fjolåret. Anledningen till ökningen är dels ett ökat informationsutbud om korttidsstudiebidraget, dels att Sámij áhpadusguovdásj har anpassat kursutbudet så att de erbjuder kurser som passar korttidsstudieföreskrifterna.

SAMISKA PÅ UNIVERSITET

I fjol uppmärksammade vi att ansvariga högre lärosäten för utbildning av lärare i samiska och minoritetsspråk (Ubmeje, Stuekkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma och Södertörn) våren 2016 gjorde en gemensam skrivelse till utbildningsdepartementet. De föreslog bland annat en ändring i Högskoleförordningen (1993:100) som skulle göra det mer attraktivt att utbilda sig till modersmåls lärare. Universiteten har fortfarande inte erhållit svar på skrivelsen.

Figur 6. Antalet registrerade universitetsstudenter i samiska 2008-2017 från nybörjarnivå till och med B-nivå vid Ubmeje och Uppsala universitet. Alla kurser är på distans, halvfart. Registrerade studenter på höstterminen blir i praktiken bruttoantalet för hela läsåret. Kurserna i umesamiska hölls som sommarkurser. Universitetens nivåbenämningar är inte helt jämförbara - kurser utan krav på förkunskaper benämns i Uppsala A-kurser men i Ubmeje nybörjarkurser, därför ingår två studenter på Nordsamiska C i Uppsala 2016 och 2017. Alla kurser ges inte varje år, Ubmejen universitähä alternerar till exempel med nybörjarkurs + B-kurs vartannat år och A- + C-kurs vartannat år.

STIPENDIER FÖR STUDIER I SAMISKA

Saemiedigkie skrev i november 2017 till regeringen om stipendieordningar för studier i samiska.³⁸ Samiska språkarbetare behövs inom alla områden i det samiska samhället. Eftersom svenska statens politik ligger bakom att samerna förlorat sitt språk ska inte individen belastas ekonomiskt för att lära sig samiska, skriver Saemiedigkie och föreslår stipendier både på gymnasial- och eftergymnasial nivå, samt att korttidsstudiebidraget ska finnas kvar.

Jåhkåmåhkke/Dálvvadis kommunvna

Försöket med stipendier till lärarstudenter blev framgångsrikt, tycker Jåhkåmåhkke/Dálvvadis kommun, och går nu vidare. 2015-2017 har stipendier för hela utbildningstiden beviljats sju lärarstuderande och bonus utlovats till lärare som flyttar till kommunen. Jämfört med grannkommunerna Bájil, Váhtjer/Jiellevárre och Giron har Jåhkåmåhkke/Dálvvadis, tack vare stipendierna, märkbart fler inskrivna lärarstudenter.

Fortsättningen gäller lärare och utgår från kommunens rekryteringsbehov. Från och med 2018 och tio år framåt öppnar Jåhkåmåhkke/Dálvvadis för elva stipendier till högre utbildningar inom något av kommunens verksamhetsområden. Den som har varit mantalsskriven i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis minst fem år kan få 3000 kr/månad under fyra års studier och efter tre års anställning ytterligare 30 000 kronor i bonus.³⁹

Jåhkåmåhkke/Dálvvadis är ett föredöme här. Kommunens arbete med stipendier påminner om regionala satsningar på individers högre utbildningar på norsk sida.

Det finns flera olika alternativ till att förbättra situationen för samiska lärare. Samiskt språkcentrum har vid flera lägesrapporteringar beskrivit olika metoder som kan öka intresset från fler att erhålla lärarkompetens.

Här kommer ytterligare två exempel:

Dalarna

Studenter på grundlärarprogrammet med NO- och teknikinriktning får lön, minst 18 000 kr/månad. De pluggar 75 % och vikarierar 50 % som lärare i någon av Dalarnas kommuner, som betalar dem 9000 kr/månad. Resterande 9000 kr är studiemedel. Söktrycket till det här lärarprogrammet var större än till de "vanliga" och 34 studenter går i första kullen.⁴⁰

³⁸ Sametinget Dnr 1.2.6-2017-1569

³⁹ Muntlig uppgift från personalchef, Jokkmokks kommun. <http://www.jokkmokk.se/kommun-samhalle/barn--utbildning/stipendier/>

⁴⁰ Lärarnas tidning Nr 12/17, s. 10-11.

Divtasvuodna

I Norge samarbetar Divtasvuodna kommun, Nordland fylkeskommune och Saemiedigkie för att kunna ge nya lärarstudenter årliga stipendier på 200 000 kronor.⁴¹ I skrivande stund (mars 2018) fattas de politiska besluten.⁴²

HÄNDELSER I SÁPMI

”SAMISKAN – DET SVIKNA SPRÅKET”

Sameradion har i ett reportage belyst en förälders kamp för att få modersmålsstöd i lulesamiska för sin 3-åriga son på en förskola i Göteborg. Kommunen har nekat till att ta in en extern modersmåls lärare i förskolan. De vill lösa det med att ordinarie personal, appar och böcker tillgodoser barnets behov av samiska språket. Personalen har väldigt lite kunskap om de samiska språken och väldigt liten samisk kulturförståelse. Förskolan säger alltså inte nej, men föräldern befarar att barnets samiska språk inte kommer att utvecklas. Föräldern erfar bland annat brister i tillämpningen av språklagen (2009:600) 4 § som anger att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. För föräldern har detta varit en krävande process:

- Lagarna tenderar att bli tandlösa, säger föräldern till Sameradion.⁴³

Att samiska föräldrar är eldsjälar som på alla vis vill försöka lära sina barn de samiska språken har vi bekräftat i flera lägesrapporter. De är fortfarande inte ovanligt att samiska föräldrar som bor utanför det samiska förvaltningsområdet verkligen får kämpa för att övertyga kommunerna om att de ska ge barn i förskolan möjlighet att utveckla sitt modersmål, trots att viktiga delar av lagen (2009:724) om nationella minoriteter gäller i hela landet.

Som en sista utväg finns dock möjligheter att vända sig till skolinspektionen och begära en prövning om och hur verksamheten bedrivs utifrån sina styrdokument.

Något som är mer glädjande är Ubmeje kommun som under hösten 2017 startat en samisk förskoleavdelning helt på samiska. Vi har i tidigare lägesrapporter beskrivit en förälders strävan att få samisk förskola till sina barn.⁴⁴ ⁴⁵ Trots lagstiftning fordras inte sällan en eller några föräldrars envetna kamp för att kommuner ska uppfylla lagens intentioner. I Språkcentrums lägesrapport 2014 skrev vi mer om en flicka och hennes pappas arbete för flickans samiska språkutveckling.

⁴¹ <https://www.nrk.no/sapmi/skrikende-behov-for-laerere-foreslar-stipend-pa-200.000-per-ar-1.13381711>

⁴² Muntlig uppgift från Tysfjord kommuns enhetsleder for kultur, næring og utvikling.

⁴³ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6666313>

⁴⁴

<http://www.umea.se/umeakommun/utbildningochbarnomsorg/forskolafamiljedaghemochfritidsverksamhet/forskolorochfamiljedaghem/forskolapafinskaochsamiska/samiskforskoleavdelning.4.1b0b67e614e4316f0731d05.html>

⁴⁵ <http://forskolan.se/kan-forskolan-radda-samiskan/>

”Min dotter började på förskola i Umeå hösten 2014. Vi hade i god tid innan begärt förskola på sydsamiska. /.../ Det finns ingen plan för hur de ska jobba med hennes språkutveckling och jag anser inte att kommunen uppfyller lagens intentioner”, sa föräldern för drygt tre år sen.⁴⁶

Pappans kamp blev också föremål för *Kalibers* granskande blick i P1. Programmet heter ”*Samiskan – det svikna språket*”.⁴⁷

”Jag hade redan själv jobbat med att lära mig samiska ganska många år, arbetat med språket på olika sätt, liksom funderat över vad vårt eget språk är värt för oss. Så beslutet var redan klart, jag kan ju ändå samiska nu så det klart jag pratar med barnen. Annars skulle jag ju bara återupprepa förra generationens stora misstag och inte prata samiska med barnen.”

Meny | sverigesradio

Kaliber

P1:s program för grävande journalistik. Vi granskar missförhållanden och samhällsfenomen.

ALLA AVSNITT OM... KONTAKT

Här kan du läsa hela programmet

Samiskan - det svikna språket

Publicerat måndag 3 april 2017 kl 06.00

Figur 7. Sveriges Radios *Kaliber* i P1 granskade samiska språkens utsatthet.

⁴⁶ <https://www.sametinget.se/86325>

⁴⁷ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1316&artikel=6662439>
<http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/873509?programid=1316>

GIELLABIESSI-GIELLABIESSIE-GIÄLLABIESSIE-GĪELEBIESIE

Samiskt språkcentrum har tillsammans med Sameskolstyrelsen (SamS) genomfört fyra språkbadsläger för åk 5 och 6 under våren 2017 samt ett nordsamiskt för åk 6 på hösten, figur 8. Språkbadet har omfattat fyra samiska språk och målgrupper var elever från sameskolorna och den integrerade samiskundervisningen.

Språkbadslägen är värdefulla insatser utifrån metoden att man tillägnar sig språkbadsspråket i alla sammanhang och situationer och på olika nivåer. Språkkunskaperna främjar också utvecklingen till en trygg, positiv samisk identitet och samhörighet.

Med utgångspunkt från olika teman så arbetar lärarna med olika ämnen och eleverna får då möjlighet att upprepade gånger använda ord och begrepp i flera sammanhang. Lärarna bearbetar olika teman både före och efter språkbadslägen vilket innebär att eleverna får tid på sig att tillgodogöra sig materialen och språkprocessen påbörjas redan på skolan innan språkbadsläget.

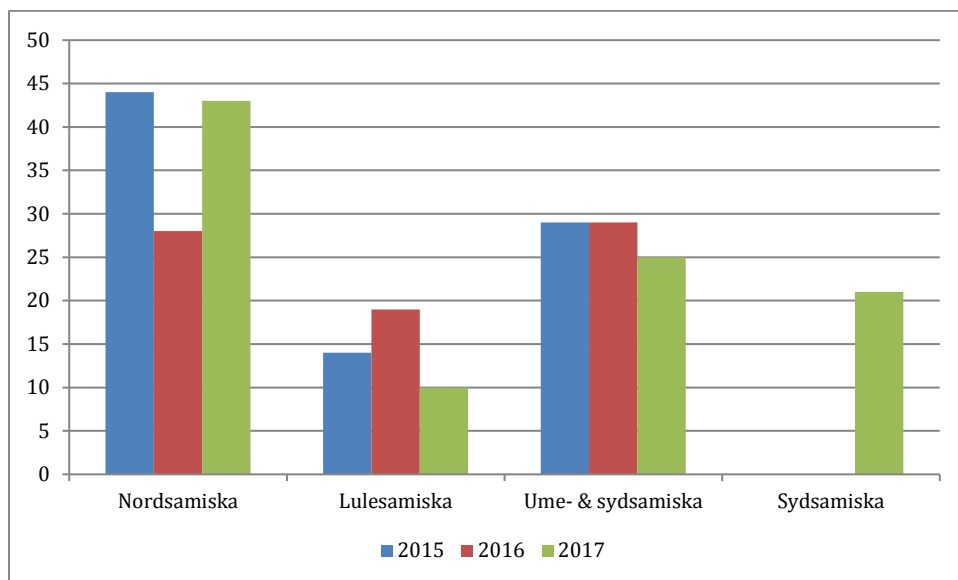
Varje lärare fungerar som en enspråkig modell, det vill säga använder enbart språkbadsspråket i all kommunikation med eleverna vilket innebär att eleverna badas i språkbadsspråket. Eleverna uppmuntras också att använda språkbadsspråket redan från början av läget i kommunikation med läraren och med andra elever.

Att språkbadslägen är populära bekräftar föräldrar som via sociala medier uttrycker att barnen kommer hem och det bara bubblar samiska från dem. Vid avskedet inför hemresan från det sydsamiska språkbadet uttryckte sig en elev så här:

-Jag har aldrig tidigare lärt mig så mycket samiska på så kort tid.

Satsningar på de samiska språken för denna målgrupp är intressanta inte enbart utifrån de stödjande insatserna på språklig utveckling utan också utifrån den aspekten att dessa elever måhända kan vara morgondagens samiska samhällsbyggare och språkarbetare.

I samband med årets språkbad har Umeå universitet, Institutionen för språkstudier, genomfört en mindre studie med fokus på ordtester där analys av resultatet pågår.

Figur 8. Antal elever på språkbad, Giellabiessi-Giellabiesse-Giällabiessie-Gielebiesie, arrangerade av Samiskt språkcentrum tillsammans med Sameskolstyrelsen, SamS, för åk 5 och 6.

SAMISK UTBILDNINGSDAG I LUSSPIE

Samiskt språkcentrum har tillsammans med samiska samordnaren i Lusspie kommun arrangerat en samisk utbildningsdag i syfte att ytterligare synliggöra minoritetsspråklagen och minoritetspolitiken samt utveckla samisk språkundervisning i skolan. Av 43 deltagare var 37 kvinnor och sex män.

En kommun som föreläste under konferensen var Liksjoe kommun som redogjorde för kommunens satsningar beträffande samisk undervisning. Vid föreläsningen synliggjordes förbättringar och den nuvarande nivån mycket överskådligt utifrån grundskolans betygsskala.

- A
- B
- C
- D år 2017
- E år 2014
- F år 2012

Inom Liksjoe kommun erhåller 27 elever från förskoleklass till och med årskurs 9 undervisning i nord-, syd- respektive umesamiska samt att kommunen har avtal med Sameskolstyrelsen, samisk integrering, där eleverna erbjuds läsa samiska 120 min/vecka samt integrering i ett ämne där man valde slöjd. Kommunen har för närvarande 4,2 tjänster fördelade på sex lärare och kommunen har ambition att säkerställa en utbildningsplan med lägsta nivå för elever åk 1-9. Vidare har man haft återkommande personalutbildningar där det också varit riktade insatser kring attityd- och värderingsarbete. En framgångsfaktor för Liksjoe är ett engagemang utifrån hela kedjan politiker, chefer, pedagoger, dialog med elever och föräldrar samt samisk samordnare.

KOMPETENSDAGAR FÖRSKOLA

Samiskt språkcentrum har i tillsammans med samiska samordnare i Luspje/Lusspie, Liksjoe och Ubmeje kommuner anordnat kompetensdagar i Ubmeje för förskolepersonal, förskolechefer och samiska samordnare. Deltagarna kom från Herjedaelie, Bjerje, Vuoltjere, Luspje/Lusspie, Suorssá, Árviesjávrrre, och Árjepluoove kommuner.

7. SPRÅKETS STATUS OCH I VILKEN GRAD SPRÅKET HAR LAGLIGT SKYDD I SAMHÄLLET

I Språkcentrums lägesrapport 2015 skrev vi att "Samisk språkrevitalisering behöver nu sammanfattas och tas vidare till ett nationellt måldokument där det framgår tydligt vad Sverige vill med de samiska språken. Det behövs både för språkens faktiska revitalisering och ur ett statushöjande perspektiv." I *Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik* (SOU 2017:60) föreslås nu att kommunerna får i uppdrag att arbeta fram och anta måldokument och riktlinjer för det minoritetspolitiska arbetet.⁴⁸ Det blir viktigt att kommuner och landsting tolkar den nya lagen likvärdigt, så att orättvisor och rättsosäkerhet för medborgarna undviks.

I nämnda utredning har även Samiskt språkcentrums verksamhet granskats. Utredaren konstaterar att språkcentrum fyller en viktig funktion och att konceptet har varit framgångsrikt trots den relativt blygsamt tilltagna budgeten och personalstyrkan (endast en bråkdel av motsvarande verksamhet på norsk sida). Saemiedigkie framhåller i sitt remissvar återigen behovet av ytterligare samiskt språkcentrum lokalt också i nord- och lulesamiska områden. Det har Saemiedigkie tagit upp vid flertal tillfällen med regeringen.

RÅDGIVANDE KOMMITTÉN FÖR RAMKONVENTIONEN OM SKYDD FÖR NATIONELLA MINORITETER

Hösten 2017 kom fjärde yttrandet från Rådgivande kommittén för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (Europarådet). Två av tre åtgärder som bör vidtas omedelbart, enligt yttrandet, berör språk; ändra lagen om nationella minoriteter och tillämpningen av lagen eftersom lagen "ger för stort utrymme för skönsmässig bedömning" samt öka tillgången till undervisning i och på minoritetsspråk.

⁴⁸ <http://www.regeringen.se/49d73d/contentassets/f869b8aae642474db1528c4da4d2b19a/nasta-steg-forslag-for-en-starkt-minoritetspolitik-sou-201760>

Kommittén ”beklagar” att kommuner fortfarande kan underlåta att ge modersmål samiska (och andra minoritetsspråk) med hänvisning till brist på lärare.⁴⁹

Det största bekymret vad gäller undervisning i och på minoritetsspråk är den stora bristen på lärare i nationella minoritetsspråk. /.../ mer skulle kunna göras för att göra minoritetsspråkläraryrket mer attraktivt. Under besöket nämnde minoritetsrepresentanter en rad möjliga åtgärder som ännu inte har uttömts, bland annat stipendier till studenter som vill bli minoritetsspråklärare, vidareutbildning i pedagogik för modersmålstalande och tillfällig rekrytering av lärare från grannländerna Finland och Norge.⁵⁰

RIKSDAGSSEMINARIUM, STUEHKIE/STOCKHOALBMA/STOCKHOALMMA

Saemiedigkies språknämnd arrangerade tillsammans med Samiskt språkcentrum ett riksdagsseminarium. I samband med detta överlämnades Lägesrapport: De samiska språken i Sverige 2016, till ansvarig minister för samiska frågor. Seminariet bestod av information med frågestund.

SAMRÅDSMÖTE OM SPRÅK

I december 2017 träffade Saemiedigkie sameminister Alice Bah Kuhnke. På mötet togs samisk språklag, samisk hälsa, fler samiska språkcentra, statens ansvar att se till att Saemiedigkie har möjlighet att ge bidrag och stipendier för revitalisering av språket riktat till vuxna samt projektet Giellagáldu upp.

I 2016 års lägesrapport beskrevs förslagen om stipendier och samisk språklag i Saemiedigkies språkpolitiska handlingsprogram. Insats nummer ett i handlingsprogrammet var införandet av en samisk språklag.

Samerna är ett folk i fyra länder och de samiska språken återfinns i Sverige, Norge, Finland och Ryssland. Det gör att samiska språken inte har något enskilt hemland utan de nordiska länderna har ett särskilt ansvar gentemot urfolket samerna samt dess utvecklingsmöjligheter för de samiska språken. Sverige har undertecknat en rad internationella konventioner och deklARATIONER som ska stärka samernas språkliga rättigheter.

Saemiedigkie har som uppdrag att leda det samiska språkarbetet och bidra till och stärka de samiska språkens användning och ställning i samhället, framförallt i de traditionellt samiska områdena.

För att kunna uppfylla de visioner och språkmål som Saemiedigkie antagit är det nödvändigt att harmonisera och arbeta för att stärka samiskan utifrån de aktuella internationella

⁴⁹ Sametingets översättning av Europarådet Rådgivande kommittén för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter. Fjärde yttrandet om Sverige – antaget den 22 juni 2017 punkt 91. s29.

⁵⁰ Sametingets översättning av Europarådet Rådgivande kommittén för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter. Fjärde yttrandet om Sverige – antaget den 22 juni 2017 punkt 92.

överenskommelserna som Sverige har antagit. En samisk språklag skulle samordna och förbättra en effektiv revitaliseringsprocess av de samiska språken.

NOU 2016:18 HJERTESPRÅKET

– FORSLAG TIL LOVVERK, TILTAK OG ORDNINGER FOR SAMISKE SPRÅK

I Norge presenterade Samisk språkutvalg utredningen *Hjertespråket – forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk* den 10 oktober 2016⁵¹. Utredningen fokuserar på barn och ungas rätt och möjlighet att lära sig samiska, något som Saemiedigkie på norsk sida lovat prioritera i uppföljningsarbetet.⁵² Enligt Kommunal- og moderniseringsdepartementet vill regeringen stärka de samiska språken och uppföljningen av Hjertespråket har hög prioritet. Utredningen har varit på remiss och Kommunal- og moderniseringsdepartementet och Saemiedigkie har arbetat vidare med uppföljning av utredningen under 2017. Till detta arbete har Saemiedigkie fått en miljon kronor extra. Regeringen har dessutom stärkt Saemiedigkies budget med 5 miljoner för arbetet med Hjertespråket under 2018.⁵³ (Norska regeringen föreslår 486 miljoner kronor till Saemiedigkie 2018.) Saemiedigkie har också startat projektet Barns hjertespråk för att kvaliteten och de pedagogiska metoderna ska anpassas efter samiska värderingar och samisk kultur.

HÄNDELSER I SÁPMI

ELEVER FÖRBJÖDS TALA SAMISKA PÅ SKOLAN - IGEN

I Jåhkåmåhke/Dálvvadis blev elever på Östra skolan i Jokkmokk tillsagda att sluta prata samiska med varandra i klassrummet, efter lektionens slut.

– Jag tror inte att det är något som brukar hända men att det händer en gång, är en gång för mycket. Man ska inte behöva höra att man inte får prata samiska, säger förälder till SR Sameradion.⁵⁴

– Vi kommer att diskutera det i personalgruppen och ta upp att det inte ska behöva hända någon fler gång, absolut inte, lovar skolans rektor.

Det är fem år sen två bröder i Liksjoie fick en liknande tillrättavisning av lärare på rasten, en händelse som väckte uppmärksamhet också hos skolmyndigheter.

MINORITETSSPRÅKSPRISET

Det var inspirerande att en av Språkcentrums tidigare medarbetare Patricia Fjellgren 2017 belönades med Minoritetsspråkspriset för sitt glädjefulla och professionella arbete med att återuppliva de samiska språken. Minoritetsspråkspriset delas årligen ut under Språkrådets årliga konferens Språkrådsdagen och uppmärksammar goda insatser i arbetet med minoritetsspråk och uppmuntrar till fortsatt arbete.

⁵¹ Lägesrapport 2016. <https://www.sametinget.se/113208>

⁵² <https://www.sametinget.no/Nyhetsarkiv/PRM-Budsjettet-og-oppfoelgingen-av-Hjertespraaket>

⁵³ <https://www.nrk.no/sapmi/5-millioner-til-styrking-av-samiske-sprak.-veldig-bra-men-ikke-nok-sier-1.13730403>

⁵⁴ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6610721>

Figur 9. Patricia Fjellgren mottar Minoritetsspråkpriset. Juryns motivering: "Hennes framgångar i arbetet har bidragit till ökad status för fler minoritetsspråk. De metoder som används för revitalisering av de samiska språken kan lätt tillämpas på andra hotade språk."

8. HUR GRUPPENS EGNA ATTITYDER ÄR TILL DET EGNA SPRÅKET

Många av lägesrapportens "Händelser i Sápmi" genom åren visar tillsammans på positiva och konstruktiva aktiviteter och attityder. Dessa händelser berör ibland språk i en vidare mening. Språk är ett större kommunikationsmedel än bara sina ord och sin grammatik. Det handlar också om traditionell kunskap, kulturkompetens, social gemenskap och visshet om hur man kommunicerar.

Betydelsefullt för många samer, också på svensk sida, var jubileumsveckan i Tråante i februari 2017, 100 år efter det första gemensamma samiska landsmötet. Det blev en språkbadsexplosion, också för de som följde sändningarna på flera samiska språk i radio och tv hela veckan. NRK, YLE, SVT/SR:s samiska redaktioner samsände.

HÄNDELSER I SÁPMI

SPR:S UNGDOMSKONFERENS, TOLKNING I TRÅANTE

Det var viktigt att främja och möjliggöra mer samisk språkanvändning under Samiskt parlamentariskt råds ungdomskonferens under jubileumsveckan i Tråante. Det var en bakomliggande orsak till att Språkcentrum medverkade med tolkning från och till de samiska språken under mötet.

Syftet med konferensen var att stärka samiska ungdomars politiska engagemang, deltagande i den samiska samhällsutvecklingen samt öka kontakten, sammanhållningen mellan samiska ungdomar över landsgränserna.

SAMEBLOD

Världens första sydsamiska långfilm, Sameblod, hade premiär under början av 2017. Huvudpersonerna pratar sydsamiska. Båda var nominerade till Guldbaggar 2018 och Lene Cecilia Sparrok vann kategorin "Bästa kvinnliga huvudroll". Filmen utspelar sig under tiden när assimilationspolitiken tvingade de flesta att byta från modersmålet samiska till svenska. Ännu återstår ett stort förändringsarbete utifrån majoritetsbefolkningens attityder och språk- och kulturförståelse men förhoppningen är att det förändras. Kommande generationer har mod och kan kunskapsmässigt erövra världen. Det har regissör Amanda Kernell med sin sydsamiska långfilm framgångsrikt visat.

Vad lockade mest med att göra Sameblod?

Frågan går till huvudrollsinnehavaren Lene Cecilia Sparrok:

– Jag var skolless, haha. Men det var inte bara därför. Det var mycket på grund av att den var på sydsamiska. Jag ville göra Sameblod för att lyfta sydsamiskan. Jag ville lyfta fram sydsamiska som varit så förbjudet att prata. Jag kände: "rise and shine". Jag var så less på att man alltid var en minoritet och en turistattraktion. Jag ville vara med och visa att vår historia inte är gullig. Därför är Sameblod en viktig film. Jag ville att folk skulle få se att vi inte bara är gulliga i kult. Filmen är så sann och romantiserar inte.⁵⁵

SÁMINUORRA - JAHKEČOAHKKINPARLÖR

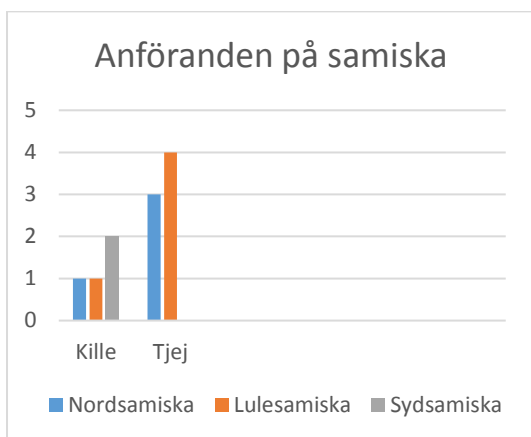
Vi har i tidigare lägesrapport⁵⁶ beskrivit vårt arbete med den samiska ungdomsorganisationen Sáminuorra och hur förbundsmötet kan ge en bild av det språkliga nuläget bland ungdomar. Inför förbundsmötet i Lövånger lanserade Språkcentrum en Jahkečoahkkinparlör (årsmötesparlör) som innehåller användbara ord och fraser på nordsamiska i syfte att främja och stimulera till ökad samisk språkanvändning under Sáminuorras förbundsmöte. En förbättrad tolkutrustning användes och Sáminuorra informerade om språksatsningen och uppmanade deltagarna att använda sig av de samiska språken under ungdomskonferensen. I utvärderingen från Sáminuorra framkommer det att jahkečoahkkinparlören var väldigt användbar för presidiet och att man vid lekar och "bucketlist" även uppmanade deltagarna att använda samiska.

⁵⁵ <http://www.op.se/jamtland/guldbagge-vinnaren-i-ostersund-for-att-fira-staare-2018-jag-ville-gora-sameblod-for-att-lyfta-sydsamiskan>

⁵⁶ <https://www.sametinget.se/86325> sid 26

Helt på samiska	Delvis på samiska/svenska
8	6

Figur 10. På dagordningen under Sáminuorras förbundsmöte fanns det 18 punkter där åtta punkter framfördes helt på samiska, sex på delvis samiska/svenska.

Figur 11. Tre av punkterna framfördes helt på nordsamiska av en tjej och tre anföranden framfördes delvis på nordsamiska av olika killar. På lulesamiska presenterades fem punkter helt på samiska varav fyra av en tjej och en av en kille. Två av punkterna framfördes delvis på sydsamiska av en kille.

GIRON SÁMI TEÁHTER: CO₂LONIALNATION

Giron Sámi Teáhter satte upp och turnerade med CO₂lonialNATION, en föreställning på lule- och nordsamiska med inslag av syd-, pite-, ume- och skoltsamiska. Föreställningen textades på svenska på en digital skärm. Den här metoden stärker språket hos samisktalande men gör också teatern tillgänglig för de som inte kan samiska. CO₂lonialNATION gestaltar en sanningskommission och nominerades till Scenkonstgalan i början av 2018, i kategorin Årets politiska, "Vi vill hylla dem som ger behövliga käftsmällar".

WRHC

I augusti träffades renskötare från 21 renskötseområden i tio olika länder i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis på den sjätte World Reindeers Herders' Congress. Renen förenade deltagare från Kanada, Grönland, Skottland till Jakutsk och Mongoliet.⁵⁷ Konferensen tolkades till ryska, engelska och nordsamiska.

ELSA LAULA, BARNRADIO BASED ON A TRUE STORY

Sveriges Radio Barnradion producerade och sände "Elsa i Saajvoe-kungens rike" av Anne Wuolab och Johan Sandberg McGuinne. Serien finns på nord-, lule- och sydsamiska samt svenska. Det är en magisk och spännande saga om Elsa Laula som lyssnaren får följa till riket Saajvoe, där olika samiska

⁵⁷ <http://reindeerherding.org/projects/6wrhc/>

heliga väsen, andar och mytologiska figurer bor. Elsa Laula var en av initiativtagarna till det första landsmötet i Tråante 6 februari 1917.⁵⁸

ARBETE MED OCH INSPELNING AV "SAMERNAS TID"

Många arbetade under 2017 med UR:s storproduktion "Samernas tid". På redaktionen, bakom och framför kameran och på inspelningsplatser engagerades både yrkespersoner och lokalt aktiva i Sápmi.⁵⁹ Serien innehöll intervjuer på samiska och nord-, lule- och sydsamiska versioner av de tre programmen kommer att göras. Serien har väckt uppskattning också hos samisk publik. Produktionen tar upp hur kolonisationen lett till att samerna blev en minoritet på sin egen mark och konsekvenserna för de samiska språken.

9. VILKET SPRÅKMATERIAL DET FINNS FÖR SPRÅKET

Som framgår i andra kapitel och i tidigare lägesrapporter råder stor brist på läromedel och annat språkmaterial för alla samiska språk. Tillgången på digitala ordböcker/appar och digital språkteknologi ökar glädjande nog genom en rad olika typer av aktörer inklusive Samiskt språkcentrum och Saemiedigkie. De som driver mer avancerad utveckling av rättstavningsprogram, grammatikprogram, automatisk översättning med mera är Divvun och Giellatekno vid Tromsø universitet, Romsa, på norsk sida.

Umesamiska

Umesamiskan har haft en officiell ortografi (skriftspråk) sedan april 2016. Det finns dock ingen ordbok och ingen grammatikbok tillgänglig och de lärare som undervisar i umesamiska får alltjämt producera sina egna läromedel. Nu har arbetet med umesamiska ordboken *Dárbbuo*⁶⁰ fått medel, bland annat från sametingen i Sverige och Norge.

Samiskt språkcentrums parlör, som gavs ut under kampanjen #Sámásmuinna2 #Sámástamujna2 #Sámásthmujna2 #Saemesthmunjnien2, den så kallade Sámásparlören, har ord och vardagsfraser på umesamiska (i officiella ortografin) såväl som syd-, lule- och nordsamiska. Parlören har ett ungdomsperspektiv. Den har blivit väldigt populär och är tryckt i 4000 exemplar av vilka språkcentrum i skrivande stund har delat ut nästan alla.

Projektet Viässuoje mujtuoh har tagit fram ett umesamiskt material som är tillgängligt på internet via lärplattformen Memrise. Genom Memrises app är materialet också tillgängligt på mobiler och surfplattor. Det är verkligen en skatt för de som vill lära sig umesamiska. I appen kan man se hur umesamiska ord och meningar stavas. Som komplement kan man lyssna på uttal. Tanken är att materialet i Viässuoje mujtuoh ska vara lättillgängligt och ska läras in på ett lättamt och enkelt sätt. Har man jobbat sig igenom appen så har man erhållit ganska goda kunskaper i det umesamiska

⁵⁸ <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/973623?programid=3129>

⁵⁹ <https://urplay.se/serie/203240-samernas-tid>

⁶⁰ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6851915>

språket. Redan 2014 samlade Sáhkie – Umeå sameförening in ett umesamiskt material, som var en utgångspunkt för Viässuoje mujtuoh. Projektägare till Viässuoje mujtuoh har varit Sáhkie - Umeå sameförening och Álgguogáhtie Umesamer i samverkan.

Pitesamiska

Den gränsöverskridande språkgruppen Bidumsámegiella rjka gaskan/Pitesamiska över landsgränserna har i juni 2017 begärt att pitesamiskans ortografi ska erkännas. Nu väntar en arbetsprocess i Samiskt parlamentariskt råd, SPR.

- Det här är en väldigt viktig fråga. Vi har sett och hört att när umesamiskans ortografi godkändes så ökade intresset för umesamiskan bland dem som använder språket, säger Lars Miguel Utsi, språknämndens ordförande i en artikel på Sameradion & SVT Sápmi.⁶¹

Nu finns pitesamisk grammatik och ordbok, i bokform och på webben. Grammatik, ordlista och ortografi finns också tillgänglig i språkdatas på Universitetet i Tromsø.⁶² Pitesamiskan är ett av de samiska språken som är starkast hotat. På svensk sida är det några tiotal personer som behärskar språket. På norsk sida har pitesamiskan nästan helt försvunnit. Ett officiellt skriftspråk höjer statusen på ett språk och möjliggör synliggörande i officiella sammanhang, produktion av läromedel med mera.

HÄNDELSER I SÁPMI

GIELLAGÁLDU

Det samnordiska språkarbete som påbörjades på 1970-talet har som huvuduppgift att normera språk, godkänna nya termer och bedriva språkvård. Vårt moderna, digitala samhälle utvecklas och nya termer och begrepp är en förutsättning för att utveckla de samiska språken inom olika språkarenor.

Det samnordiska språkarbetet har på senare tid bedrivits genom Giellagáldu. Giellagáldu har bedrivits i två omgångar som interregprojekt där det förra (Sáfá2-projektet) avslutades 2014.

Giellagáldu bedrivs idag som ett interregprojekt sedan 2015 och våren 2018 kommer projektet avslutas. Det är angeläget att språkbrukarna också efter projekttiden har tillgång till samiskspråklig expertis vid nybildning av ord och normering. Det är också angeläget att språken i de olika länderna inte utvecklas åt olika håll. Det är inte heller tillräckligt att formalisera ord och begrepp genom sociala mediers kanaler även om det är utifrån språklig, lingvistisk inriktning utan det behövs grundligare dokumentationsarbete för att säkerställa normeringsarbetet för de samiska språken.

⁶¹ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6725234>

⁶² <http://giellatekno.uit.no/cgi/index.sje.eng.html>

Saemiedigkie har uttalat årligen i budgetunderlaget gällande samnordiskt språkvårdsarbete att det är nödvändigt att det samnordiska språkarbetet permanentas så att de samiska språken har tillgång till liknande språkvård som majoritetsspråket.

SLUTORD

För att erhålla lyckosam språkrevitalisering behövs det engagemang på alla nivåer med en stark vilja att synliggöra och stärka de samiska språken. Allt arbete vi samer själva gör för stärkandet av språket återspeglas i sin helhet också i ett starkare samiskt samhälle.

Att samiskan syns och hörs på fler och fler arenor i samhället bidrar till att det blir mera naturligt för andra att göra språkbyten från svenska till samiska. Samiska språket behöver så många förebilder man kan få.

”Vid två tillfällen har jag varit med om att flygkaptenen har hållit flyginformation på sydsamiska. Först lämnades information om flygningen, vädret på svenska, sedan samiska och till sist på engelska. Jag uppfattade att medresenärerna tystnade och intresserat försökte finna ut vilket språk som talades. För mig som arbetar på Samiskt språkcentrum är det musik för öronen att höra samiska på flera (otraditionella) arenor/platser i samhället. När detta även handlar om ett urfolksspråk så blir det precis som det ska vara.”

Figur 12. Flygplatsen i Vualtjere, South Lapland Airport, har sydsamiska på sina skyltar.
Foto: Samiskt språkcentrum.

BILAGA 1. ORTNAMN PÅ SAMISKA

Att de samiska ortnamnen används och är synliga är en viktig del i den språkliga revitaliseringen. Även i år används de befintliga samiska ortnamnen i rapporten, svenska/norska namn visas i tabellen nedan. I rapporten används också det sydsamiska Saemiedigkie för Sametinget (förutom i en del citat).

Platsnamn är förbundna både fysiskt i landskapet och mentalt genom berättelser, det vill säga genom språket. En plats har en mening, en historia och inte minst ett namn. Ortnamn är viktiga för identiteten och vårt behov av att känna hemmahörighet och trygghet. Ortnamnen bekräftar att det samiska språket är viktigt i samhället. Då de används sänder de en viktig signal om språkets status, och inte minst är det betydelsefullt för de uppväxande generationerna. Vägs skyltar och andra skyltar på samiska utgör för små barn "den första samiska läseboken".

Tabell över ortnamn som används i rapporten: Tabell över namn som används i rapporten:

Ortnamn på samiska (syd-/ume-/lule-/nordsamiska, beroende på ort)	Ortnamn på svenska/norska
Aarporte	Hattfjelldal, Norge
Árjepluovve	Arjeplog
Árviesjávrrie	Arvidsjaur
Bájjil	Pajala
Bierje	Berg
Divtasvuodna	Tysfjord, Norge
Giron	Kiruna
Gárasavvon	Karesuando
Herjedaelie	Härjedalen
Jåhkåmåhkke/Dálvvadis	Jokkmokk
Kraapohke	Dorotea
Liksjoe	Lycksele
Lusspie	Storuman
Máláge	Malå
Orrestaare	Örnsköldsvik
Romsa	Tromsø, Norge
Snåase	Snåsa, Norge
Sjeltie	Åsele
Suorssá	Sorsele
Staare	Östersund
Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma	Stockholm
Syöldate	Skellefteå
Tråante	Trondheim, Norge
Ubmeje	Umeå
Váhtjer/Jiellevárre	Gällivare
Vuoltjere	Vilhelmina
Vyöddale	Vindeln